असा मी अर्जुना | आहे अखंडित | परंतु ह्या प्राण्यांच्या मागे | जन्ममृत्यूचा संसार ||१६४|७|ज्ञा. दांडेकर भाषांतर.

ह्या ओवीतल्या शेवटच्या चरणातला जन्म आधीचा आणि महत्वाचा. त्यानंतर न टळणारा मृत्यू तो अपरिहार्य आणि ह्या दोन स्थित्यांतरामध्ये होतो तो संसार. निसर्गातले पुन्हा पुन्हा होणारे सगळेच निर्माण ह्यात अंतर्भूत आहे. परंतु अरण्यात उगवणारे कोंब आणि त्यातून उत्पन्न होणारे वृक्ष फुले फळे आपल्यापासून दूर असतात त्यांना निरपेक्षपणे बघणे सोपे जाते. आपल्या बाबतीत मात्र ह्या चक्राला पदर असतात त्याबद्दलची ही गोष्ट आहे. आणि त्याचे एक मोठे विलक्षण रूपक आपल्यासमोर ज्ञानेश्वरांनी मांडले आहे**. त्यात प्रथम अहंकार आणि देह ह्यांचे प्रेम जडते.** (अहंकार तनूंसी वालभ पडले) **त्यानंतर त्यांना इच्छा नावाची मुलगी होते** (इच्छा हे कुमारीजाली) **मग ती वयात येते** (कामाचिया तारुण्य आली) **आणि ती WSaaSal लग्न करते** (Wषेशी मांडली वाराडिक). **त्यातून त्या दोघांना मोह नावाचा मुलगा होतो** (दोघांस्तव जन्मला Wd मोह) **त्या मोहाला अहंकार नावाचा आजोबा पाळतो पोसतो** (आजे याने वाढविला अहंकारे). **हा मोह सात्विक धैर्याला प्रतिकूल असतो** (धृतिसि सदा प्रतीकुळु) **तो नियमांना जुमानत नाही.** (नियमाही नागवे सळु) **कारण तो आशा नावाच्या रसाने पुष्ट असतो** (आशा रसे दोंदिलू). **ह्या पार्श्वभूमीवर हा मोह असंतोष रुपी दारूने उन्मत्त होतो.** (असंतुष्टीच्या मदिरा मत्त) आणि **मग विषयांच्या खोलीत** (विषयांच्या वोवरा) **विकारूपी स्त्री बरोबर राहतो** (विकृतीसी असे). **त्यामुळे होते काय तर मग अंतःकरण शुद्ध होत नाही कारण त्या शुद्धीकरणाच्या मार्गावर संशयाचे काटे पेरले जातात** (भाव शुद्धी वाटे विखुरले विकल्पांचे काटे) **आणि निषिद्ध (वाईट) कर्माचा नवाच मार्ग दिसू लागतो** (मग चिरिले अव्हांटे अपप्रवृत्तीचे). **असे झाले की माणूस भांबावतो** (तेणें भूते भांभावली) **आणि संसाररूपी अरण्यात त्याला पडावे लागते** (संसाराच्या आडामाजी पडिली) **आणि तो मग दुःखाच्या दांडग्यांनी बडविला जातो.** (महादुःखाचा घेतली दांडेवरी). हे वर्णन हिवताप, अमांश , किंवा इतर शेकडो बाहेरून होणाऱ्या आजारांचे नाही. ह्या गोष्टीत वर्णन केलेला आजार नैसर्गिक आहे. ह्या वरच्या नैसर्गिक आजाराला एकच उपाय आहे तो म्हणजे अहंकार आणि देहाचे लग्न लागणे थांबवणे आणि ते जर घडणारच असेल आणि घडतेच तर मग त्यापासून जी संतती निर्माण होते ती न होऊ देणे आणि झालीच तर त्यावर करडी नजर ठेवणे. आणि ह्या लग्नाला स्त्रीपुरुष लागतात असे नव्हे. हे लग्न एकाच माणसाचे त्याच्याशीच असते हे ही लक्षात घेतलेले बरे.

३३९ शब्द

रविन थत्ते

rlthatte@gmail.com

एऱ्हवी सपूरपणे त्याचे पहावे | तदि शून्यच नव्हे स्वभावे | परि गगनाचि पालवे | गाळूनि घेतले ||१६|८|२०१७

सपूरपण म्हणजे सूक्ष्मपण. पालव म्हणजे पदर. पल्लु हा लुगड्या संबंधातला शब्दाचा पालव हा नातेवाईक आहे. ओवी म्हणते की त्याचे सूक्ष्मपण बघता कोणास वाटेल की हे नाहीच किंवा शून्य आहे. परंतु ते इतके सूक्ष्म आहे की ते गगन नावाच्या अगदी तलम पदरातूननही गाळले जाते किंवा आरपार असते. वरच्या ओवीतली एक शाब्दिक चूक अशी की ते दिसते (पहावे). तसे काही होत नाही. वाचकांची समजूत पटण्यासाठी ती रचना करण्यात आली आहे. चैतन्य दिसत नाही त्याचे परिणाम जाणवतात. काही दृष्य असतात, काही ऐकू येतात काहींचा स्पर्श जाणवतो. उदा. उष्णता. भाजण्याच्या प्रक्रियेत हे चैतन्य किंवा उर्जा किंवा बळ किती खोलवर जाते ह्यावरून भाजण्याचा स्तर कळतो आणि प्रत्येक स्तराप्रमाणे त्याची परिणामे निरनिराळी असतात. ह्या उर्जेची पंचमहाभूते होतात त्यातून (प्र+पंच) प्रपंच घडतो त्यातून सजीव निर्जीव पदार्थ होतात. ही उर्जा किंवा चैतन्य (किंवा ब्रह्म) ह्या सगळयांचे धारणकर्तेपण अनाहूतपणे स्वीकारत असते. ह्या विश्वामध्ये निरनिराळया गोष्टी असतात. आपल्या पृथ्वीवरही आपण भौगोलिक (आणि राजकीय) खंड केले आहेत. ह्याला खंडत्व म्हणतात. पृथ्वीचे खंड करण्याची गरजच काय? ती तर एकच आहे. पण तसे खंडत्व करणे सोयिस्कर ठरते. परंतु जेव्हा माणूस ह्या सोयिस्कर खंडत्वाच्या पलीकडे जाऊन ह्या विविधतेला एक समान धागा किंवा स्त्रोत बघण्याचा प्रयत्न करतो तेव्हा ती व्याक्ति अध्यात्मिक दृष्टी बाळगते असे समजले जाते.ऐशिया आपुलियाची सहजास्थिति | ज्या ब्रह्माची नित्यता असती | ज्या नाम सुभद्रापति | अध्यात्म गा ||१९|८|ज्ञा. ब्रह्माचे अस्तित्व सहज आणि नित्य असते त्याला अध्यात्म म्हटले जाते.

पुढे ह्या सहजस्थिति मधून खरी गंमत घडणार असते. ह्यातून ह्या सहज स्थितीतून निर्मल आकाशात निरनिराळया रंगाचे मेघ तयार होतात त्याप्रमाणे बहुढंगी विश्व अवतरते. (मग गगनीं जेवि निर्मळे | नेणो कैची एके वेळे | उठती घनपटले | नानावर्णे ||२०|८|ज्ञा. सगळ काही पारदर्शक किंवा सूक्ष्म असावे आणि त्यात नाना रंगाचे ढग यावेत ह्यातला रंगाचा उल्लेख विलक्षण आहे. कारण आधुनिक पदार्थविज्ञानात SPECTROSCOPY च्या सहाय्याने पदार्थ कोठल्या अणूंचा बनला आहे हे रंगीत सावल्यांवरून कळते आणि त्याला Spectrum म्हणतात आणि तो सप्तरंगी असतो. विश्वाच्या सुरुवातीच्या काळी हे अणू निर्माण झाले आणि हे अणू विश्वात सर्वत्र तेच सापडतात ह्यावरूनच विश्वाचे निर्माण एकलत्वातून झाले आहे, असे विज्ञानाचे म्हणणे आहे. हे विज्ञान प्रसूत होण्याआधी सातशे वर्षे ही कविकल्पना ज्ञानेश्वरांनी मांडावी हे विलक्षणच म्हणायला हवे. कवि ह्या शब्दाचा अर्थ द्रष्टा असाही दिला आहे. भारतीय तत्वज्ञानात ह्या घडामोडींना कर्म हे नाव देण्यात आले आहे. परंतु ढगांची ओवी बघितली तर त्यात हे ढग कसे झाले हे कळत नाही असा स्पष्ट अर्थ दिसतो “नेणो कैची एके वेळे “ नेणो म्हणजे माहित नाही कैची म्हणजे कशी एकवेळे म्हणजे एके काळी. ह्या नेण्याण्याला किंवा उमगत नसल्याबद्दल एक अनुमान काढता येते त्याबद्दल पुढच्या प्रकरणात.

४१४ शब्द

रविन थत्ते
rlthatte@gmail.com